

EKSPERTIIS

Keskkonnaministri määruse „III kaitsekategooria putukaliikide püsielupaikade kaitse alla võtmine ja kaitse-eeskiri” eelnõule ja eelnõu seletuskirjale

Keskkonnaministeerium edastas 30.12.2009 kirjaga nr 16-1/14622-2 Keskkonnaametile menetlusse võtmiseks ekspordilt tellitud III kaitsekategooria liblikate püsielupaikade kaitse-eeskirja eelnõu, seletuskirja ja piirid.

Püsielupaikade piiritlemine, tsoneerimine ja seletuskiri on koostatud zooloogia professor Toomas Tammaru poolt. Määruse eelnõu seletuskirja on koostanud Keskkonnaministeeriumi looduskaitse osakonna spetsialist Lilika Käis.

Ettepanek on moodustada 7 püsielupaika teelehe-mosaiikliblika, suur-kuldtiiva, tähniksinitiiiva, tume-nõlvaöölase, põhja-tõmmusilmiku ja hahkkaruslase elupaikade kaitseks: Orava 1 (65,44 ha), Orava 2 (101,83 ha) ja Orava 3 (226,66 ha) Põlvamaal Orava vallas, Paldiski (12,29 ha) Harjumaal Paldiski vallas, Plika (9,5 ha) ja Prange (27,84 ha) Valgamaal Puka vallas ning Kogula (93,12 ha) Saaremaal Kaarma vallas. Tsoneeringuks on ette nähtud piiranguvöönd, kus lubatud on: jahipidamine, kalapüük, sõidukitega liiklemine teedel ja radadel ning vastavalt LKS § 30 lg 3-le, linirajatiste hooldamiseks vajalikel töödel ja maatulundusmaal põllumajandustöödel, olemasolevate veekogude veetaseme ja kaldajoone muutmine Prange püsielupaigas, männi puhtpuistu kujundamine Orava 1, 2 ja 3 püsielupaikades, uuendusraied Orava 1, 2 ja 3 püsielupaikade piiranguvööndites B, telkimine, lõkketegemine ja alla 20 inimesega rahvaürituste korraldamine maaomaniku loal eramaal või väljaspool eramaad kohas, mille valitseja on ettevalmistanud ja tähistanud, väetiste ja mürgkemikaalide kasutamine põllumaadel. Valitseja loal on lubatud Orava 1, 2 ja 3 püsielupaikades uute maaparandussüsteemide rajamine ning olemasolevate hooldamine kui see ei kahjusta põhja-tõmmusilmiku elutingimusi; Paldiski, Prange ja Plika püsielupaigas tee rajamine, tehnovõrgu rajatiste või tootmisotstarbeta ehitise püstitamine püsielupaigas paikneva kinnistu või püsielupaiga tarbeks; turberaie Orava 1, 2 ja 3 püsielupaikade piiranguvööndis A ning Paldiski ja Kogula püsielupaikades, kusjuures tuleb säilitada koosluse liikide ja vanuse mitmekesisus ning raied ei tohi kahjustada kaitsealuste liblikate elutingimusi, kusjuures püsielupaiga valitsejal on õigus esitada nõudeid raietehnoloogia, metsamaterjali kokku- ja väljaveo ning puistu koosseisu ja täiuse osas; vajadusel pool-looduslike koosluste ilme ja liigikoosseisu tagamiseks kujundada puu ja põõsarinnet, seda harvendada ja raadata.

Keskkonnaministri 19.aprilli 2010.a määrusega nr 11 „III kaitsekategooria putukaliikide püsielupaikade kaitse alla võtmine ja kaitse-eeskiri¹“ kinnitati Plika ja Prange püsielupaigad, mis kuuluvad mõlemad ka Natura 2000 võrgustiku loodusala hulka. Sellega seoses keskendub käesolev ekspertiis ülejäänud 5 püsielupaiga kaitse alla võtmise ettepanekule.

1. Kaitse alla võtmise põhjendatus

Põhja-tõmmusilmik, tume-nõlvaöölane, hahkkaruslane ja tähnrik-sinitiib on III kategooria looduskaitsealused liigid, kelle vähemalt 10 protsenti teadaolevatest ja keskkonnaregistris registreeritud elupaikadest tuleb LKS § 48 lõike 3 alusel võtta kaitse alla.

Tähnrik-sinitiib on III kaitsekategooria liblikaliik, kelle levila on Eestis viimase poolsajandi kestel oluliselt vähenenud ning praeguseks on teadaolevalt säilinud kolm asurkonda: Saaremaa, Piusa ja Põhja-Kõrvemaa. Need kolm ala moodustavad tõenäoliselt eraldiseisvad populatsioonid, mille vahel isendite vahetust ei toimu ja seetõttu on oluline kaitsta ja säilitada kõiki kolme. Eestis asustab tähnrik-sinitiib poollooduslikke kooslusi, eelistades loopealseid ja liivikuid. Tegu on madala ja hõreda rohustuga kuivade aladega, kus kasvab rööviku toidutaime liivateed (*Thymus* spp.) ning leidub ohtralt rautsikuid (*Myrmica* sp.).

Tume-nõlvaöölane on III kaitsekategooria liblikaliik ja omapärase biogeograafilise staatusega liik Eesti faunas. Seda liiki esineb maailmas üksteistest eraldatud populatsioonidena ning lähim liigi levikuala on Alpides. Liigi tüüpilisel esinemisalal asustab tume-nõlvaöölane mägedes 500–2500 m kõrgusel asuvaid mägiiniite. Pakri poolsaarel asuv populatsioon on tänapäeval ainuke selle liigi teadaolev leiukoht Eestis. Varem on seda liiki leitud ka Tallinnast Pärnamäe kalmistu ja teletorni vaheliselt alalt (leiupaik on nüüdseks hävinud). Seega vajab liigi praegune leiukoht säilitamist liigile sobival kujul.

Hahkkaruslane on Euroopa mastaabis haruldane ja atraktiivne liblikas. Eestis on selle liigi levik oma põhjapiiril, lokaalne ja piiratud, teda leidub teadaolevalt vaid Pakri poolsaarel. Kuigi hahkkaruslane on Euroopas oluliselt laiema levikuga kui tume-nõlvaöölane, jäävad tema Eestile lähimad populatsioonid ilmselt liiga kaugele, et liigi mujalt meie alale taaslevimist võiks pärast teadaolevate populatsioonide hääbumist tõenäoseks pidada (emaste liblikate lennuvõime on tugevasti piiratud).

Põhja-tõmmusilmik on III kaitsekategooria liblikaliik, kelle põhileviala on Eestist põhja pool (Euroopas veel Soomes, Rootsis ja Norras). Eestis olevad populatsioonid on jäänukid varasemast kliimaperioodist ning seda liiki leidub vaid Kagu-Eesti rabastuvates männikutest. Praegu on Eestis teada sellel liigil üks leiukoht.

Kuna tume-nõlvaöölasel, hahkkaruslasel ja põhja-tõmmusilmikul on teadaolevalt kõigil vaid 1 leiukoht Eestis on oluline kaitsta neid üksikuid, et kaitsta liiki Eestis. Tähnrik-sinitiiva levila on oluliselt kahanenud Eestis ja alles jäänud 3 isoleeritud leiukohta omavad iseseisvalt seda suuremat väärtust, et kaitsta tuleb kõiki. Nimetatud liikide leiukohtade kaitse alla võtmine on põhjendatud.

2. Kaitse-režiimi põhjendatus

Üldiselt on kaitse-režiimiks uutes püsielupaikades ettenähtud kehtiv kaitse-režiim mõningate erisustega:

- lubatud männi puhtpuistute kujundamine Orava 1, 2 ja 3 püsielupaikades. Kuna kaitse-eesmärgiks seatud põhja-tõmmusilmik eelistab elupaigana männikuid, siis on see põhjendatud;

- lubatud uuendusraied Orava 1 piiranguvööndis (pv) B, Orava 2 pv-s B ja Orava 3 pv-s B. Kuna tegu on sobilikele biotoopidele puhvri pakkumisega, eesmärgiks keelata maaparandussüsteemide rajamist, siis on leevendus nendes piiranguvööndites põhjendatud;
- keelatud raied ja puidu kokku- ning väljavedu külmumata pinnaselt Kogula, Paldiski ja Sitikaoru püsielupaikades, kuna võib otseselt hävitada kaitsealuste liblikaliikide isendeid ja nende jaoks olulisi toidutaimi. Keeld ei ole vajalik Sitikaoru püsielupaiga Hainaste, Mahlamäe ja Märssaare piiranguvööndis, kuna need on puhveralad.

Ettepanekus toodud kaitse-režiim on põhjendatud ja väga tõenäoliselt tagab kaitseväärtuste säilimise püsielupaikades.

Kehtivat kaitse-režiimi muudetakse ekspertiisiga järgnevalt:

- punktiga 1 täiendatakse § 1-e kaitsealuste liblikaliikide nimedega, kelle kaitseks moodustatakse püsielupaigad: põhja-tõmmusilmik, tume-nõlvaöölane, hahkkaarulane ja tähnik-sinitiib;
- punktiga 2 täiendatakse määruse § 2 lõiget 1 uute kaitse alla võetavate püsielupaikadega: Harjumaal Paldiski, Põlvamaal Sitikaoru ja Saaremaal Kogula. Orava 1, Orava 2, Orava 3 püsielupaiga asemel moodustatakse üks Sitikaoru püsielupaik. Piiranguvöönditele pandi tähtede asemel nimed järgmiselt: Orava 3 pv A – Kõivsaare, Orava 3 pv B – Märssaar. 2 põhjapoolset lahustükki ja enamust lõunapoolsest lahustükist ei ole hetkel põhjendatud püsielupaika arvata, kuna puuduvad andmed kaitse-eesmärgiks oleva liigi leidumisest aladel;
- punktiga 3 täiendatakse paragrahvi 4 lõiget 3, millega lubatakse erandina Sitikaoru püsielupaigas kujundada männi puhtpuistut;
- punktiga 4 täiendatakse ja parandatakse § 4 lõiget 4, kuna püsielupaikade puhul on tegu püsielupaiga valitsejaga, mitte kaitseala valitsejaga ja erandina on uuendusraied lubatud Sitikaoru püsielupaiga Märssaare piiranguvööndis, mille eesmärgiks on pakkuda puhvrit kaitse-väärtuste elupaikadele;
- punktiga 5 muudetakse paragrahvi 4 lõiget 5, mida ei ole piiranguvööndis LKS alusel võimalik kaitse-eeskirjaga määrata. „Püsielupaiga valitseja loal on lubatud tee rajamine, tehnovõrgu rajatise või tootmisotstarbeta ehitise püstitamine püsielupaigas paikneva kinnistu või püsielupaiga tarbeks“ saab reguleerida sihtkaitsevööndis. III kaitsekategooria putukaliikide püsielupaigad kuuluvad aga piiranguvööndisse, kus saab reguleerida ehitise, kaasa arvatud ajutise ehitise, püstitamist. Sõnastust muudetakse selliselt, et ehitise, kaasa arvatud ajutise ehitise, püstitamine on lubatud püsielupaiga valitseja nõusolekul Kogula, Plika ja Prange püsielupaikades. Sitikaoru ja Paldiski püsielupaigas on see tegevus keelatud, kuna on tegemist metsa-alaga, kuhu ehitiste püstitamine mõjuks negatiivselt kaitse-väärtuste elupaikadele või nende puhvrile. Paldiski püsielupaigas on üheks olulisemaks negatiivseks mõjuks igasugune ehitus- või arendustegevus. Kogula püsielupaigas jääb alasse õuemaad, mille tõttu võib olla vajadus ehitustegevuseks;
- punktiga 6 seatakse piirang raie teostamisele ja puidu kokku- ning väljaveole Kogula, Paldiski ja Sitikaoru (Märssaare pv-s) püsielupaigas, kus seda võib

teostada vaid külmunud pinnasega. Maapind on oluline toitumis- ja talvitumispaik liblikate röövikutele. Külmumata pinnase korral on väga suur tõenäosus hävitada otseselt isendid või neile olulised toidutaimed.

- punktiga 7 lisatakse määrusele Kogula, Paldiski ja Sitikaoru püsielupaikade kaardid;
- punktiga 8 muudetakse teist normitehnilist punkti, mis määrab, et Plika ja Prange püsielupaigad kuuluvad Natura 2000 loodusalade koosseisu.

3. Püsielupaikade piiride põhjendatus

Ekspertiisi käigus tehti järgmised piirikorrektuurid ettepanekus toodud püsielupaikade piirides:

Paldiski – püsielupaiga põhjapiiri korrigeeriti põhikaardi järgi, et see kulgeks mööda rannajoont. Muus osas jälgib püsielupaiga piir Paldiski maastikukaitseala piiri. Püsielupaiga pindala suurenes selle tulemusel 0,7 ha võrra.

Kogula – kuna viimaste aastate seireandmete ja vaatluste tulemusel on selgunud, et püsielupaiga põhjaosas asuva tee puhul on oluline tähnik-sinitiiva jaoks tee lõunapoolne serv ja Keskkonnaregistrist seni puudunud tähnik-sinitiiva leiukohtade sinna kandmisel selgus, et olulised elupaigad liigi jaoks on ettepaneku alast erinevad, siis on püsielupaiga piire ja asukohta vaja oluliselt muuta. Liigi jaoks on olulised Käesla-Karala-Loona ja Tehumardi-Kogula teeservad ning teeäärsed poolavatud kooslused. Oluline on piiri viimine tee servani, mitte teemaa piiri mööda, kuna kui tulevikus on vajalik tee uuendamine või rekonstrueerimine, siis oleks võimalik seada liigist tulenevaid tingimusi. Püsielupaiga välispiiri korrigeeriti lahustükkide kaupa järgmiselt:

- lääne-lahustükk – läänepiir mööda põhikaardi kraavi, põhja- ja idapiir mööda põhikaardi teeserva, lõunapiir mööda maaüksuse piiri;
- põhja-lahustükk – läänepiir mööda põhikaardi teed, põhja-, ida- ja kagupiir mööda põhikaardi teeserva, kirdepiir mööda põhikaardi kõlvikupiiri, lõunapiir mööda põhikaardi kõlvikupiiri ja sihti;
- lõuna-lahustükk – piir mööda põhikaardi teeserva, põhja- ja lõunapiir lisaks mööda põhikaardi kõlvikupiiri.

Lõuna-lahustükki jääb ka osa õuemaad, mida ei piira kaitse-režiim oluliselt: lubatud on liiklemine ja valitseja loal ehitiste püstitamine.

Püsielupaiga pindala vähenes selle tulemusel kokku 27,1 ha võrra.

Sitikaoru – kandes Keskkonnaregistrisse seni sealt puudunud põhja-tõmmusilmiku elupaigad selgus, et ettepanekus toodud Orava püsielupaiga lahustükkidest vaid lõunapoolseimast on kindlalt nimetatud liiki leitud. Kaks põhjapoolset lahustükki on potentsiaalsed elu- ja leiupaigad, kuhu püsielupaiga moodustamine seetõttu ei ole hetkel põhjendatud. Küll aga on põhjendatud lõunapoolse lahustüki moodustamine idapoolses elupaigas. Püsielupaiga lõunapoolse lahustüki välispiiri korrigeeriti minimaalselt põhikaardi järgi, et see kulgeks ettenähtult mööda sihti või teeservi. Piiranguvööndite (Märssaare ja Kõivsaare) piire korrigeeriti 2010. a veebruari metsaeraldiste piiride põhjal tõmmatud mõtteliste sirgete järgi. Ettepaneku tegijad ehk liigiekspertid on erinevatesse

piiranguvöönditesse määranud kaitseväärtuseteks olevatele liblikaliikidele sobilikud biotoobid või nende puhvritena vajalikud alad, kuid metsaeraldiste piirid on vahepeal muutunud-täpsustunud. Püsielupaiga pindala vähenes ekspertiisi tulemusel 316,5 ha võrra.

4. Eelnõu seletuskiri

Määruse eelnõu seletuskiri pärines ettepaneku ajast ehk aastast 2007, mis sisaldas veel ka Plika ja Prange püsielupaikade informatsiooni. Seletuskirjast eemaldati Plika ja Prange püsielupaiga kohta käivad lõigud ning täiendati normikohaste punktidega.

5. Ekspertiisi lisad

- 1) Keskkonnaministri määruse „III kaitsekategooria putukaliikide püsielupaikade kaitse alla võtmine ja kaitse-eeskiri” muutmine“ eelnõu 24.01.2011
- 2) Keskkonnaministri määruse „III kaitsekategooria putukaliikide püsielupaikade kaitse alla võtmine ja kaitse-eeskiri” muutmine“ eelnõu seletuskiri 24.01.2011
- 3) Püsielupaikade piirid seisuga 24.01.2011

Eike Vunk
Keskkonnaamet
Looduskaitse osakond
looduskaitse bioloog
24. jaanuar 2011